

Aspecte privind perioada prenatală și nașterea în mediul rural din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

Andra Carola PINCA

„Condiția mamei cuprinde realitatea fundamentală a omului, biologic implicat în actul creației universale, în marea simfonie a naturii. Dintre sentimentele umane, cel mai puternic este fără îndoială sentimentul matern”¹.

„Maternitatea este pentru inima femeii condiția ei naturală, simplă, necesară, ca pâinea, ca apa, ca aerul care nu obosesc niciodată; fertilă și inepuizabilă ca elementele naturii, în acest grandios și înfiorător spectacol: viața”². Dacă în timp orice dragoste are intermitențe, sentimentul matern este nepieritor. Maternitatea nu are declin de care să se teamă, fiindcă ea este norma însăși a existenței.

Dorința femeii de a avea copii apare firesc, încă din clipa căsătoriei. Aceasta este și rațiunea pentru care se încheie căsătoriile în concepția țărănească. O femeie care nu dă naștere nici unui copil nu-și atinge menirea socială. De aceea când vremea trecea și copiii nu mai apăreau tânăra nevastă apela la mijloace magice³. Preocuparea pentru noul-născut începe chiar mai înainte ca acesta să fi fost procreat prin riturile de fecunditate de la nuntă, apoi prin cele legate de sarcină și lăuzie. Toate aceste rituri își propun să influențeze în bine intrarea în colectivitate a unui nou-născut sănătos din punct de vedere fizic și psihic.

În general, în societatea tradițională, dacă o femeie nu dorește să aibă copii se consideră că ea a fost victima unei vrăji săvârșite asupra ei de o altă femeie datorită invidiei. O dată căsătorite, tinerele femei sunt urmărite cu curiozitate de obștea satească, momentul când acestea sunt descoperite ca fiind „groase”, fiind ținta acestei curiozități. Sarcina femeilor este un semn bun, între numărul femeilor gravide și anul rodnic, considerându-se că există o corelație⁴.

În general, comportamentul sexual al cuplului intră sub incidența unor reglementări stricte în societățile rurale tradiționale⁵. Ele nu erau impuse neapărat pentru un control al nașterilor, ci mai ales pentru respectarea canoanelor bisericești. Astfel raporturile sexuale erau interzise în perioada posturilor obișnuite (miercuri și vineri), a sărbătorilor⁶, în posturile mari și în timpul ciclului menstrual sau al sarcinii (cu atât mai mult după ce fătul începe să se miște). Însușind toate aceste zile obținem mai mult de jumătate de an de abstenență. Astfel perioadele de concepție mai intense ar trebui să se identifice cu lunile de iarnă (ianuarie și februarie) când frecvența raporturilor sexuale este mai mare dată fiind pauza dintre muncile agricole și absența interdicțiilor religioase. La polul opus se situează luna decembrie care coincide cu postul Crăciunului și lunile de vară cu muncile grele și istovitoare⁷. Cu toate că aceasta era norma impusă de biserică, realitățile din teren demonstrează că lucrurile stăteau puțin diferit. În privința nașterilor se poate constata o repartitie aproximativ egală a acestora

1 Ecaterina Săndulescu, *De ziua mamei*, Sibiu, 1943, p. 4-5.

2 *Ibidem*, p. 12.

3 Viorel Rogoz, *Familia în credințe, rituri, obiceiuri: studiu de etnologie aplicată pe un material din Ținutul Codrului*, Satu-Mare, 2002, p. 173.

4 Valeria Bîlt, *Literatura și obiceiurile vieții de familie din Maramureș*, București, 1996, p. 10-11.

5 Luminița Dumănescu, *Satul transilvănean din perspectivă demografică. Studiu de caz – Parohia greco-catolică Mărgău, 1863-1890*, în, *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei (secolele XVIII-XIX)*, coord Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2003, p. 176.

6 Florin Valeriu Mureșan, *Familia și condiția femeii în districtul românesc al Bistriței la mijlocul secolului al XVIII-lea*, în, *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, coord. Ghizela Cosma, Eniko Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican, Cluj-Napoca, 2002, p. 148.

7 Luminița Dumănescu, *op. cit.*, p. 176.

de-a lungul celor 12 luni (diferențele sunt de maxim 3-4%). Se poate chiar să considerăm distribuția nașterilor (luând în considerare luna de concepție) – fără a absolutiza – un indicator al stării de religiozitate a populației care nu prea a respectat normele religioase privind abstenența sexuală în timpul posturilor⁸.

În cele mai multe cazuri primul an de căsătorie aduce și primul copil. În absența unor mijloace contraceptive o femeie rămânea însărcinată până când pe cale naturală nu mai era posibil acest lucru⁹. Femeile suportau, ca o necesitate, maternitatea numeroasă¹⁰. Însă și mortalitatea infantilă era foarte ridicată, nefiind rare cuplurile în care doi, trei, maxim patru copii ajungeau la maturitate.

Credințele legate de naștere fac din corpul femeii însărcinate o sursă inepuizabilă de pericole, cauza acestora fiind însuși copilul ce urmează a fi adus pe lume. Din momentul conceperii, noul corp care crește nevăzut în interiorul corpului mamei îi schimbă acesteia starea biologică și statutul social. Despre femeia care poartă un copil în pânțe se spune că este „în altă stare”, în starea darului, în stare binecuvântată, îngreunată, împovărată, grea, greoane, groasă, borțoasă.

Termenul țărănesc „a purta”, relativ la sarcină, valorizează nu numai sensul propriu al cuvântului, acela de „a duce dintr-un loc în altul”, ci mai ales înțelesul său figurat de „a duce pe cineva înspre, a conduce însoțind, îndrumând, călăuzind” ceea ce presupune o imensă responsabilitate¹¹. Pentru un timp (natalității), ea încetează a mai fi femeie, având un statut incert pe axa feminității atâta timp cât trupul ei devine o „gazdă”, pentru „viitorul” neamului față de care are obligații și datorită căruia este o sursă inepuizabilă de pericole. De data aceasta, corpul în devenire dinlăuntrul său și nu sexualitatea o transformă în primejdie pentru comunitate. Prin pruncul care o conectează la necunoscut, gravida pare să aibă acces la tainele lumii, nepermise muritorilor, de aceea în cultura tradițională i se atribuie puteri „paranormale”: ea poate intra în contact cu iraționalul – pe calea visului – cu viitorul (întruchipat de ursitoare sau de soarta unei fete de măritat).

Femeia însărcinată este în altă stare. Este evidentă raportarea la starea de dinainte, considerată normală, a femeii și luată ca reper. În opoziție cu starea normală, femeia aflată în altă stare devine vulnerabilă.

Femeia însărcinată este gingașă sau „alegătoare” la mâncare, râvnește, are poftă, ceea ce o diferențiază de celelalte femei și în același timp îi anunță starea. Pofta alimentară situată la granița gustului sau cele nealimentare trebuie satisfăcute; nesatisfacerea lor sau satisfacerea lor prin furt se răsfânce asupra corpului în formare al copilului, ducând fie la pierderea lui, fie la apariția unor semne pe corpul acestuia, de îndată ce mama îl atinge întâia oară. Nu numai în comportamentul alimentar intervin excese, ci și în cel senzorial. Hipersensibilă și impresionabilă peste măsură, femeia însărcinată poate fi marcată emotiv de imagini îngrozitoare, fapt care de asemenea se poate răsfânce asupra copilului¹².

Prin starea sa biologică, femeia însărcinată are oarecum un statut privilegiat, în sensul că are ceva mai multe drepturi și ceilalți au mai multe obligații față de ea, dar de acest statut beneficiază în primul rând viitorul copil. Femeia însărcinată este considerată binecuvântată pentru că poartă plod. Mentalitatea țărănească consideră copilul un rod, un dar de la Dumnezeu, iar femeia steapă și cuplurile neroditoare sunt considerate un eșec. Faptul că femeia „nu rodește”, „nu face neam”, „nu plodește” înseamnă în viziunea țărănească a românului că „s-o străcat”, că „nu-i bună”. Iată un motiv – cel mai plauzibil – de divorț. Neputința ei de a îndeplini cea mai importantă sarcină ce îi revine în ordinea naturii, dar și a culturii, o face inefficientă și inutilă pe plan social, damnată în plan religios atrăgând asupra-și disprețul și mila comunității care o numește „știră” (buruiănă rea) și „stârpătură”. Sterilitatea nu este firească; se consideră că ea are o cauză supranaturală (pedeapsă divină pentru păcate neștiute, blestem sau spirit rău) ce poate fi uneori combătută cu mijloace magice (descântec) sau cu leacuri ce respectă logica naturii (ex. femeia trebuia să bea seva de la ramurile ce se altoiau să aducă rod precum pomul)¹³.

8 Ioan Bolovan, *Satul românesc din Transilvania de la revoluția pașoptistă la primul război mondial. Aspecte demografice*, Cluj-Napoca, 1998, p. 146-147.

9 Constanța Ghițulescu, *În șalvari și cu ișlic. Biserica, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, București, 2004 p. 233.

10 *Histoire mondiale de la femme*, publiee sous la direction de Pierre Grimal, vol. IV, Paris, 1965-1966, p. 82.

11 Carmen Hulața-Mihalache, *Trei ipostaze ale corpului feminin sau despre sexualitate și sacru*, în, *Caiete de antropologie istorică*, Anul II, nr. 2 (4), iulie – decembrie, 2003, p. 122.

12 *Ibidem*, p. 123.

13 *Ibidem*.

Femeia însărcinată trebuia să respecte un complex de prescripții și mai ales interdicții sexuale, vestimentare și sociale al căror scop unic este asigurarea integrității corporale și a stării de sănătate a copilului la naștere, deci a normalității acestuia. Printre efectele negative ale încălcării acestor numeroase interdicții, care vizează preponderent integritatea fizică a noului născut se pot aminti: bube de diverse categorii (pe trup, în gură), bubițe numite focuri, limba prinsă sau împiedicată, buza crăpată, cordonul ombilical „încurcat” pe după gât, pete roșii pe obraz sau din contră față palidă, păr pe corp sau mai ales tot felul de semne pe întreg corpul. Spre exemplu, dacă o femeie însărcinată „punea vreo legătură după cap, ca s-o depene ea are să facă copilul cu buricul pe după cap”¹⁴. Femeia gravidă trebuia să aibă grijă ce pune în poală pentru că fătul avea de suferit¹⁵. Așadar, toată perioada sarcinii, femeia trebuia să fie atentă ce face, ce vede, căci pericolul plana tot timpul asupra ei și a copilului. Grijă de a nu pierde copilul o făcea atât pe ea cât și pe cei din jur să se supună unor interdicții menite să înlăture eventualitatea unui avort. Astfel și colectivitatea trebuia să se poarte cu precauție față de o femeie însărcinată. Ea nu putea fi arătată cu degetul, pentru că semnul arătătorului „apărea” la naștere pe fața noului născut¹⁶.

Un alt pericol la care era permanent supusă gravidă era cel al deochiului. Gravidă putea fi deocheată de o persoană străină sau chiar din anturaj, fapt ce pune în pericol viața fătului. Erau dese cazurile de avort spontan, provocate involuntar și care erau puse pe seama deochiului¹⁷. În mediile populare românești se apela la mijloace magice de protecție. Purtarea unei cochilii albe sau o eșarfă de culoare stridentă, cel mai adesea roșie, ofereau protecție împotriva deochiului¹⁸.

În faza intrauterină corpul copilului poate fi influențat și pozitiv, în sensul unei dezvoltări armonioase prin comportamentul mamei. Printre altele se recomandă viitoarei mame să umble, ca să nu se „lipească” copilul de spinare și mai apoi să nu se mai poată desprinde, să se obosească cu treburile zilnice, dar cu măsură, să se hrănească, etc.¹⁹. Dar cu toate aceste sfaturi, chiar dacă era însărcinată sau avea un copil sugar, femeia muncea cot la cot cu bărbații familiei la câmp, iar la întoarcere prelua din sarcinile gospodăriei, dând o mână de ajutor mamei sau soacrei rămase acasă. Iar consecințele unui asemenea efort nu întârziiau să apară: sarcini pierdute, sugari decedați, îmbolnăvirea sau chiar decesul femeii supuse la un efort peste limitele rezistenței fizice²⁰.

Pe măsură ce nevasta, care trebuia să nască, se apropia de soroc, preocupările celor din jur, în legătură cu viitoarea ființă umană sunt tot mai evidente. În primul rând se caută să se determine sexul viitorului copil²¹. De fapt și viitoarea mamă este preocupată de sexul copilului ce-l va naște, de multe ori, atât ea cât și colectivitatea ghidându-se după semne prevestitoare. Preferința pentru nașterea de băieți este explicită la nivelul discursului folcloric și se manifestă în tot felul de practici și obiceiuri care caută să influențeze nașterea în acest scop. Ideea că nașterea de copii de sex masculin asigură continuitatea neamului pe verticală atâta vreme cât băiatul poartă numele neamului se poate desprinde cu ușurință din zicători („Feciorul e cruce întreagă, fata e jumătate de cruce”, „Când se naște un fecior răd ușorii de la casă, când se naște o fată plâng”), sau din obiceiurile ritualice de la nuntă, obiceiuri care vizau fecunditatea femeii (ex. i se punea miresei un copil în brațe și se făcea precizarea că i se punea numai băiat)²².

Nașterea unei ființe de sex feminin nu este încadrată de către mentalul colectiv în paradigma băiat / fată, ci în paradigma băiat / non-băiat. Astfel ființa era încadrată înainte de a se naște în categoria tabu-urilor, în sensul de lucru cu care nu e bine să intri în contact pentru că îți aduce nenorocire. Studiile au arătat că inclusiv mamele își doresc să aibă băieți și se comportă diferit cu aceștia.

14 Artur Gorovei, *Credințe și superstiții ale poporului român*, București, 2003, p. 31.

15 G. S. Ioneanu, *Mică colecție de superstiții populare românești*, Buzău, 1888, p. 6.

16 Viorel Rogoz, *op. cit.*, p. 175.

17 Florin Valeriu Mureșan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2005, p. 226.

18 Toader Nicoară, *Transilvania de la Criza conștiinței europene la revoluția franceză (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, 1997, p. 129

19 Carmen Hulața-Mihalache, *op. cit.*, p. 124.

20 Sorina Paula Bolovan, *Aspecte privind statutul femeii în satul românesc transilvănean în epoca modernă*, în, *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, editori Ghizela Cosma, Eniko Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican, Cluj-Napoca, 2002, p. 327.

21 Viorel Rogoz, *op. cit.*, p. 175.

22 Carmen Hulața-Mihalache, *op. cit.*, p. 105-106.

Există o sumedenie de credințe referitoare la identificarea sexului copilului încă înainte de a se naște. Astfel se credea că dacă o femeie gravidă e întrebată ce are pe cap și ea ridică mâna dreaptă spre cap se spune că va avea un băiat, iar dacă ridică mâna stângă va avea fetiță. Dacă se punea femeii sare pe cap, fără ca ea să observe și ea va ridica mâna la cap, atunci va avea băiat, iar dacă își va lăsa mâna în jos va avea fetiță. Sau, dacă se pune un ac în pâine și femeia gravidă îl scoate de vârf va avea băiat și dacă îl scoate de partea opusă va avea fată²³. Așa cum se poate vedea și din aceste credințe, masculinului i se asociază termeni valorizați pozitiv în cultura tradițională (partea dreaptă, cap, vârf), iar femininului termeni cu valoare negativă (stânga, picioare).

A avea copii este una din rațiunile fundamentale ale familiei²⁴. Nașterea de prunci era obligația sacră (recunoscută și din punct de vedere religios) a femeii care o scoate din conul de umbră al anonimatului familial și social, spălând-o de păcate și redând-o comunității în forma benefică a specificului său. Interesul pentru împlinirea femeii prin maternitate și asigurarea succesiunii biologice primează în mod explicit prin urări ca „să facă iute copii”, „să facă copii frumoși”. Puritatea maternității (consacrată religios) șterge impuritatea sexualității (anatemizate biblic). Modelul mamei cu prunc în folclorul românesc este Maica Domnului. Maternitatea este astfel sacralizată prin raportare la un model divin, iar „facerea” transpusă la scară umană devine, prin dimensiunea ei sacră, poartă de mântuire a femeii²⁵.

În mediul rural, avortul era destul de rar întâlnit. Încercările de întrerupere sau evitare a sarcinii nu sunt caracteristice societății tradiționale românești. Numărul mare de copii dintr-o familie țărănească și frecvența ridicată a nașterilor în cadrul unui cuplu verifică această afirmație²⁶.

Nașterea ca început biologic și social reprezintă o trecere dintr-o lume în alta, din preexistență în existență, din lumea „neagră” în cea „albă”. S-au impus și o serie de practici pentru a naște mai ușor²⁷.

Când femeia nu poate să nască se credea că cineva (de obicei o fată bătrână) i-a făcut vrăji că să moară, iar bărbatul bolnavei să o ia mai târziu pe ea de nevastă, sau se credea că a fost deocheată; în aceste cazuri se folosesc diferite descântece pentru a o ajuta pe femeie să nască mai ușor²⁸. De asemenea, se credea că atunci când femeia nu poate să nască, dacă se vor trage clopotele bisericii, pruncul o să vină, o să se nască mai repede²⁹.

Nașterea era un moment important în viață oricărei femei. Nașterea este un act riguros privat și feminin, chiar și atunci când este vorba de povestirea sau amintirea ei, temă mereu prezentă în conversația femeilor. Din camera în care are loc acest eveniment sunt excluși bărbații, cu excepția medicului, dacă acesta există, lucru destul de rar în mediul rural unde cea care asista de obicei era moașa³⁰. Majoritatea nașterilor aveau loc în casele soților. Așa cum spuneam cele care ajutau la naștere erau moașele satului, ale căror cunoștințe veneau dintr-o practică empirică, transmisă de-a lungul generațiilor sau prin apprentisaj. Este vorba de inițiere, nu de știință³¹. Moașa îndeplinește prin tradiție riturile legate de venirea pe lume și de integrare a noului născut în familie și neam. De obicei se păstrează ca moașă femeia care a asistat la toate nașterile din familie, dar dacă aceasta este foarte bătrână sau a murit, este înlocuită cu altă femeie, una mai tânără, cu condiția să fie măritată și pricepută. De competența și priceperea ei depindea de multe ori viața mamei și a copilului³². De obicei bărbatul era cel care mergea după moașă³³. Dacă femeia avea chinuri mari, moașa recurgea la o serie de acte menite să ușureze durerile. Începea cu „exerciții fizice” care aveau menirea să distragă atenția de la dureri, datorită izului de caraghioslâc, femeii venindu-i să râdă văzându-se în postura respectivă. Era un fel de haz de necaz, mai ales că moașa spunea adeseori cuvinte obscene sub formă de descântec sau simple versuri³⁴.

23 *Ibidem*, p. 106.

24 Costin Ștefănescu, *Soție, mama: o misiune sau o profesiune*, în, *Cartea fetelor*, București, 1974, p. 276.

25 Carmen Hulaș-Mihalache, *op. cit.*, p. 121-122.

26 Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 288-289.

27 *Călimdarul poporului pe anul comunu 1889*, Sibiu, p. 73.

28 Simion Florea Marian, *Nașterea la români. Studiu etnografic*, București, 1995, p. 36-41.

29 Livia Rebreanu-Hulea, *Familia Herdelea (Amintiri)*, Alba-Iulia, 1995, p. 95.

30 Michelle Perrot, *Figuri și roluri*, în, *Istoria vieții private. De la revoluția franceză la primul război mondial*, coord Philippe Aries, Georges Duby, vol VII, București, 1997, p. 131.

31 Florin Valeriu Mureșan, *Familia și condiția femeii...*, p. 149.

32 Valeria Bilț, *op. cit.*, p. 12-13.

33 Simeon Florea Marian, *op. cit.*, p. 33.

34 Valeria Bilț, *op. cit.*, p. 13.

Cel mai adesea, femeile nașteau în picioare sau în genunchi, sprijinindu-se pe vatră. De asemenea se credea că nu este bine ca femeia să stea în pat, căci dacă se mișcă, nașterea este mai ușoară³⁵. Când durerile se înteteau și dilatarea întârzia să apară, moașa înfierbânta un ciubăr cu apă, și femeia „groasă era introdusă dezbrăcată în apă. Alteori era încălzită pe șale și abdomen cu un cojoc de oaie ca să-i ia durerile”³⁶. Pentru ca placenta să iasă femeia sufla într-o sticlă și în marele efort scopul era atins. Tăierea și legarea ombilicului îi revenea tot moașei; acest reprezenta ruperea simbolică a copilului de mama sa. După ce se asigură că noul născut este sănătos moașa are grijă de mamă că să nu pătească ceva. Moașa era răsplătită pentru activitatea ei fie cu bani, fie cu produse. De regulă aceste femei erau foarte respectate de comunitatea feminină, fiindu-le sărutate mâinile oricând și în orice loc de către „fostele paciente”. În lipsa moașei, de nașteri se putea ocupa și o altă membră a familiei, rudă sau vecină. De lăuză avea grijă moașa și nașa de cununie, care implicit devenea și nașa de botez³⁷.

O primă îndatorire a moașei după ce femeia a născut era de a umple o cană cu apă curată, în care puneau un mănunchi de busuioc și cu care mergea apoi la preot pentru a o sfinți. Acea apă i se dădea lăuzei să o bea, în timp ce cu busuiocul erau stropiți atât femeia, pe cap și pe haine, cât și noul născut și vasul în care s-a depus „locul fătului”. Acest vas era îngropat de către tatăl familiei în cel mai retras loc din grădina casei pentru a nu putea fi găsit de animale. Se credea că lăuzele sunt mereu în primejdie de a fi deochete. De aceea moașa, îndată după naștere, înainte de a lăsa un străin să intre în casă, sufla peste corpul lăuzei și o descânta³⁸.

De obicei sursele atestă că în familiile tradiționale românești se nașteau atâția copii câți se puteau naște din punct de vedere biologic³⁹. Totuși ne-am putea pune și problema existenței unor mijloace de control al nașterilor. De asemenea, nașterile se succedau în ritmul și la intervalele impuse de o serie de condiții cum ar fi perioadele de alăptare, amenoreele, avorturile sau chiar perioadele de abținere „culturală”, de sorginte religioasă, ca de pildă postul Crăciunului sau al Paștelui⁴⁰.

Din punct de vedere demografic, se poate constata că numărul născuților de sex masculin era mai mare decât cel al născuților de sex feminin. Dar pe parcurs, mortalitatea infantilă, „accidentele de muncă”, războaiele, făceau ca numărul lor să scadă⁴¹.

Mortalitatea la naștere a fost una din problemele care i-a preocupat pe istoricii demografii. Nu în toate cazurile nașterea unui copil era prilej de bucurie și sărbătoare. Într-o epocă în care femeia era constrânsă de grijile economice să robotească până în preziua nașterii, în care condițiile igienice și de asistență sanitară erau precare, se întâmpla, nu o dată, ca așteptatul eveniment să fie prilej de tristețe. Aproape 15% din nou născuți nu atingeau vârsta de un an. Supraviețuirea copilului după vârsta de un an depindea mult de condițiile în care trăia mama, de grija ei față de nutriție și sănătate, de igienă și nu în ultimul rând de moștenirea genetică⁴². Lipsa igienei și a moașelor calificate, precum și eforturile susținute și munca epuizantă realizată de femeie până în pragul nașterii sunt factori care duc la numeroase însemnări de genul „a murit când a născut” sau „a murit la scurtă vreme după naștere”. Alt factor care influențează mortalitatea infantilă este reprezentat de mediocritatea igienei alimentare. Drept remediu era recomandată alăptarea la sân și evitarea biberonului cu lapte de vacă⁴³. Pe lângă aceste cauze, locuințele insalubre, mijloacele de existență sub necesar, bolile copilăriei și nu numai (pojar, scarlatină, dizenterie, etc.), făceau ca mortalitatea în rândul copiilor să fie foarte mare⁴⁴. O dată venit pe

35 Livia Rebreanu-Hulea, *op. cit.*, p. 91.

36 *Ibidem*.

37 Florin Valeriu Mureșan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei...*, p. 226.

38 *Carte de superstiții*, Iași, 1993, p. 65.

39 Simion Retegan, *Realități demografice ale satului românesc din nordul Transilvaniei la mijlocul secolului al XIX-lea, în, Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice*, Cluj-Napoca, 1985, p. 166.

40 Philippe Aries *Contracepția altădată*, în, *Amor și sexualitate în Occident*, București, 1994, p. 89.

41 Horia Lascu, *La dynamique de la population de la zone sud-est de la Transylvanie pendant une periode d'une siecle et demi (sur la base des recensements et circonscriptions)*, în, *Populație și societate*, sub redacția Ștefan Pascu, vol IV, Cluj, 1980, p. 110.

42 Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Transylvania in the Modern Era. Demographic Aspects*, Cluj-Napoca, 2003, p. 265.

43 Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 289.

44 Natalia Giurgiu, *Populația Transilvaniei la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în, *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, sub redacția Ștefan Pascu, vol I, Cluj, 1972, p. 119.

lume, un sugar reclama o îngrijire și o asistență aparte, pe care, de cele mai multe ori nu le primea. Mama, mai mult sau mai puțin restabilă, trebuia să își ocupe locul în cadrul familiei, reluându-și activitățile obișnuite, fiind nevoită să își negligeze copilul. Condițiile obiective sau subiective care duc la moartea pruncului, nu fac decât să învinovățească în primul rând mama, reproșuri tăcute, ascunse sau spuse se îndreaptă tot spre ea. Damnată pentru moartea copiilor, femeia mai adaugă o durere în sufletul său, aceea de a-și îngropa copii cărora le-a dat naștere⁴⁵. Deci efectele ratei natalității erau grav diminuate de cota înaltă a mortalității infantile datorită bolilor, alimentației necorespunzătoare, lipsei de igienă, etc⁴⁶.

Nașterea în sine solicită corpul femeii într-o asemenea măsură și implică un risc atât de mare încât mobilizează fizic, psihic și ritualic întreaga asistență (moașă, soț etc.). De fapt femeia era expusă complicațiilor în timpul și după naștere. Obosită fizic și mental în timpul sarcinii, din cauză că nu era menajată de loc, nașterea se putea dovedi deseori fatală pentru femeie⁴⁷.

Există un fenomen care nu încetează să ia amploare de-a lungul secolului al XIX-lea pe ansamblul Transilvaniei, suscitând atenția îngrijorată a autorităților bisericești. Este vorba de copiii ilegitiimi. Scandalul era mare iar vina era a mamei, ea fiind cea care urma să suporte sancțiunea pentru „fărădelegea” comisă. Cel puțin o parte din acești copii însă nu sunt rodul unui capriciu trecător, ci rezultatul unor legături stabile dar neoficializate fie din rațiuni economice, fie pe temeiuri religioase. Luând în considerare discursul moralizator al bisericii, se pare că abaterile nu erau necunoscute în lumea satului, sexualitatea anterioară căsătoriei sau în afara acesteia fiind o prezență reală⁴⁸. Nașterile ilegitiime erau reprobate nu doar de biserică ci și de săteni, fiind considerate o abatere de la normele morale care guvernau viața comunității. Se credea că acești copii ilegitiimi vor avea mai mult noroc, că sunt mai frumoși decât ceilalți copii pentru că sunt rodul unei relații bazate pe iubire și nu a uneia care are la bază interese materiale sau înțelegerea rudelor⁴⁹. De asemenea, tot în tradiția orală românească se credea că în cazul nașterilor ilegitiime numărul născuților de sex masculin este mai mare decât numărul născuților de sex feminin. Și asta pentru că se considera că acești „copii din flori” se aseamănă din punct de vedere fizic foarte bine cu tatăl natural; iar acesta era un fapt ce-i demasca în fața satului⁵⁰. Cu toate acestea, în perioada studiată de noi, nașterile ilegitiime ar putea începe a fi considerate și un semn al libertății pentru femeie, care nu mai era așa de tributară normelor de conduită ale societății patriarhale. Totuși în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, acest lucru era aplicabil mai repede în mediul urban, având în vedere că în societatea rurală astfel de „libertăți” nu prea erau valabile. Maria Buțureanu descria „mecanismul” care le conduce pe femei spre adulter și implicit nașteri ilegitiime: fata era căsătorită cu un bărbat ales de către părinții ei, din întâmplare sau datorită poziției lui sociale, iar ceea ce o făcea pe fată să accepte căsătoria respectivă era insecuritatea vieții, frica de a nu rămâne fată bătrână, sau speranță că o dată căsătorită va avea mai multă libertate. Totuși, după un anumit timp, soțul (de cele mai multe ori mai în vârstă), nu mai era interesat de soția lui și atunci ea ori se resemna ori cădea în brațele primului venit⁵¹.

Frecvența nașterilor ilegitiime a fost interpretată variat de-a lungul timpului, fiind considerată un indice al dezorganizării sociale, al imoralității sau al pierderii de către familie a controlului și a coeziunii interne. Dacă în primul deceniu de după revoluția de la 1848 media anuală a nașterilor ilegitiime din Transilvania a fost de 3,9%, la mijlocul deceniului următor, (în 1865) ajunsese la 7% pentru ca mai târziu să crească la 8%. Diferența vizibilă se constituie într-un argument de necombătut în ceea ce privește transformările mentale survenite la mijlocul secolului al XIX-lea după desființarea relațiilor feudale, avansul urbanizării și în general al

45 Sorina Paula Bolovan, *op. cit.*, p. 331.

46 Simion Retegan, *op. cit.*, p. 171.

47 Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 265.

48 Florin Valeriu Mureșan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei...* p. 221.

49 Paula Virag, *Aspecte privind evoluția ilegitiimității în Țara Oașului, între 1854-1904*, în, *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei (secolele XVIII-XX)*, coord Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2003, p. 314-315.

50 Monica Mureșan, *Evoluția demografică a comunității greco-catolice din localitatea Jucu de Jos între anii 1840-1890*, în, *Om și societate. Studii de istoria populației României (secolele XVII-XXI)*, coord Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2007, p. 379.

51 Loredana Stepan, *Images de la femme dans la presse roumaine d'Arad a la fin du XIXe et au debut du XXe siecle*, în, *Transylvanian Review*, volume XII, no. 4, winter, 2003, p. 68.

modernizării societății. În deceniile care au urmat, ilegitimitatea în Transilvania s-a menținut la valori cuprinse între 6 și 8%⁵². Dincolo de aceste date generale, valoarea indicelui ilegitimității în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea ascunde o mare diversitate între mediul rural și cel urban sau chiar în mediul rural. În primul rând se poate spune fără a greși că procentul de nașteri ilegite era mai ridicat în mediul urban (ex. în 1855 în comitatul Cluj, ilegitimitatea atingea 6,8%, dar în orașul Cluj era de 22,1%; la fel, în comitatul Mureș-Turda, nașterile ilegite reprezentau în același an 8,1% din total, dar în orașul Târgu-Mureș ilegitimitatea se ridica la 13%) Și ilegitimitatea în mediul rural varia de la o zonă la alta. Dacă de exemplu, un sat avea o poziție geografică mai ferită de influențele mentale urbane, acolo s-a favorizat menținerea moralității tradiționale și implicit avem de-a face cu un procent mic de nașteri ilegite. De asemenea și dimensiunile mici ale unui sat, compus dintr-un număr relativ mic de familii au cenzurat concubinajul și întreținerea unor relații amoroase între tinerii necăsătoriți din sat. În aceste cazuri, mulți dintre ei se aflau în legături de rudenie mai mult sau mai puțin strânse, ceea ce a contribuit la limitarea concubinajelor și firesc a nașterilor ilegite⁵³.

O credință des răspândită în mediul rural era cea legată de ursitoare. Unii sunt de părere că vin în săptămâna în care s-a născut copilul în nopțile fără soț, altele că vin în primele trei nopți după naștere, mai ales în prima, iar alții cred că ele vin doar în noaptea a opta. Se recurgea la tot felul de ritualuri pentru a le îmbuna dar și pentru a-l proteja pe nou născut de influența lor⁵⁴.

După naștere, femeia nu avea voie să iasă în lume timp de 40 de zile, ci trebuia să stea acasă, ocupându-se cu diferite treburile gospodărești. În această perioadă era interzis să aibă contact sexual cu soțul său pentru că era considerată necurată. După 40 de zile ea se spăla, se îmbrăca cu haine curate și cu copilul în leagănul mobil se ducea la preot să îi citească dezlegare de „curățire”. Reîntoarsă acasă își relua toate atribuțiile casnice, reintrând în viața normală⁵⁵. Astfel mama se supunea unei perioade de șase săptămâni, necesară curățirii. Necurată, întinată, spurcată în urma simbiozei prelungite cu fătul pe care l-a hrănit din propriul sânge și de la care s-a contaminat de impuritate, lăuza are nevoie de această perioadă pentru a-și purifica trupul întinat prin vărsare de sânge și durere. Necurătenia lăuzei este contagioasă, căci se poate transmite prin contact oamenilor (prima vizată fiind moașa, care trebuia să recurgă la „operații” de purificare înainte de a ieși din casa lăuzei) și mediului înconjurător. În tot acest timp îi este interzis contactul cu exteriorul și cu comunitatea pentru că se credea că în prezența ei arde pământul, se usucă iarba și seacă fântânile. În plus pentru scurtă vreme, corpul lăuzei este în același timp vulnerabil și amenințător. Molița de 40 de zile (spălarea rituală a mâinilor și feței, stropirea întregului corp cu apă sfințită și îngurgitarea ei) marchează simbolic revenirea la starea de normalitate⁵⁶.

Această izolare a mamei după naștere, precum și purificarea ritualică, în acest caz prin intermediul preotului, au rădăcini adânci ce coboară în timp până la interdicțiile formulate în Vechiul Testament privitoare la lăuze și la femeile aflate la menstruație, interdicții legate de impuritatea asociată sexualității, în mod special sexualității feminine⁵⁷.

Maternitatea anulează impuritatea genetică și dobândită a femeii prin secreția laptelui. Dacă menstruația este asociată cu sexualitatea și impurul, lactația este asociată cu maternitatea și funcția nutritivă. Din acest motiv, se produce și o polarizare a corpului feminin în partea de jos, rezervată organelor genitale și sexualității, cu statut negativ, necurată și partea de sus, asociată sânilor, alăptării, cu statut pozitiv, curată. În mentalitatea țărănească atitudinea față de alăptare era una specială, supusă unor prescripții și interdicții importante, iar laptele era considerat o secreție curată, binecuvântată a trupului⁵⁸.

52 Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 148.

53 *Ibidem*, p. 149-150.

54 T. Frâncu, G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii). Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie*, București, 1888, p. 147.

55 Florin Valeriu Mureșan, *Familia și condiția femeii...*, p. 150.

56 Carmen Hulața-Mihalache, *op. cit.*, p. 124.

57 Bogdan Crăciun, *Aspecte privind statutul femeii în comunitatea săsească din Șaeș (secolul al XIX-lea)*, în, *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, editori Ghizela Cosma, Eniko Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican, Cluj-Napoca, 2003, p. 344.

58 Carmen Hulața-Mihalache, *op. cit.*, p. 124-125.

Cel mai important lucru în cazul unei nașteri era botezul, primul act prin care nou născutul era socializat, ocupându-și astfel locul într-un sistem de solidarități și ierarhii sociale, în cadrul comunității din care făcea parte. Botezul era cea mai importantă dintre tainele bisericești, fiind o consacrare a nașterii; prin botez devii creștin. Existau mai multe forme și posibilități de a înfăptui botezul. În condiții normale de naștere, el avea loc de cele mai multe ori, în prima duminică sau sărbătoare de după naștere. Rolul principal în acest act îi revenea nașei și moașei. Acestea spălau copilul și îl duceau la biserică pentru a fi botezat. Pe tot parcursul ceremoniei, copilul trebuia să fie acoperit cu o eșarfă roșie pentru a nu fi deocheat⁵⁹. Moașa pregătește copilului tot ce îi este necesar în vederea botezului. În timpul botezului copilul este ținut în brațe de moașă, pe tot timpul ofierii slujbei religioase, apoi este înmănat nașei⁶⁰. Nașii trebuiau să fie membrii credincioși ai bisericii, în stare să-i dea „educația” cuvenită finului și totodată să aibă o purtare pioasă și nepătată. Biserica dezaproba obiceiul de a lua mai mulți nași, căci afară de alte inconveniente era și interesul de a nu extinde prea mult rudenția duhovnicească, ea fiind un impediment la căsătorie. Există obiceiul ca nașii primului copil să fie nașii care i-au cunoscut și pe părinți. Rar se aleg nași dintr-un sat străin, doar dacă sunt rude cu respectivii⁶¹. Botezul se desăvârșea conform ceremonialului religios cunoscut. Nu este necesară scufundarea totală a copilului în apă, fiind suficientă doar udarea lui cu apă sfințită și apoi atingerea capului cu un mănunchi de busuioac de trei ori.

Pe lângă botezul normal, existau și unele forme nespecifice, care vădesc o decădere din ritual, motivată de condiții excepționale, caz în care autoritățile ecleziastice aprobau derogările. Un tip derogat de botez este cel efectuat în burta mamei. Acest botez se face în cazuri extreme, atunci când moașa constată că ființa ce se va naște este în pericol de moarte. Cu mâna dreaptă, moașa apasă pe burta mamei în formă de cruce, rostind formula de botez. O altă formă este botezul din depărtare, care ține de practici mistice. Acesta se face pentru cineva absent, în majoritatea cazurilor fiind vorba de presupușii copii avortați de mamele lor și ascunși. Botezul este obligatoriu, pentru ca sufletul copilului mort să nu se transforme în strigoi. În același repertoriu, de forme nespecifice, se plasează și practica rebotezului, oficiat de preot atunci când un individ este suferind de o boală incurabilă⁶².

În proximitatea botezului, ca ritual și taină creștină se poate plasa devoțiunea personală legată de numele destinate nou născuților, ce califică, cel puțin formal identitatea creștină a individului. Dincolo de botez, alegerea numelui înseamnă introducerea noului născut în cadrul familiei. De aceea nu sunt rare cazurile când generații întregi poartă același nume, transmis din tată în fiu, ca o tendință de preservare a identității unei familii. Această reluare a prenumelui permitea proclamarea perenității ansamblului familiei, dincolo de ravagiile pe care mortalitatea infantilă, bolile sau accidente le provocau – neamul nu se stinge⁶³.

În scara de valori a societății românești tradiționale nașterea unui moștenitor de sex masculin era în general o bucurie mai mare decât în cazul nașterii unei fete. Tocmai de aceea, un nepot putea să fie favorit la moștenirea unei gospodării ce s-ar cuveni în mod normal unei fiice trupesti. O asemenea atitudine are mai multe explicații. În primul rând prin băieți se perpetua numele și patrimoniul familiei, pe când fetele, care de obicei se măritau și plecau din casa părintească, diminuau averea familiei. Sunt apoi motive ce derivă din statutul defavorabil al femeii. Se crede în mod curent că fetele aduc sărăcie în gospodărie. Apoi onoarea fetelor era mereu în pericol de a fi știrbită, lucru ce dezonoră întreaga familie⁶⁴.

Obiceiul nașterii și botezului este un rit de trecere, a cărei funcție este, ca a celorlalte două, de a face ieșirea din vechea etapă și pătrunderea în cea următoare să se facă normal, în limitele impuse de sistemul de reprezentări al colectivității.

Multe din obiceiurile și superstițiile legate de perioadă premergătoare nașterii, de naștere sau botez ne duc cu gândul la o lume arhaică, a cărei complexitate s-a transmis de-a lungul veacurilor până în zilele noastre.

59 Florin Valeriu Mureșan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei...*, p. 226.

60 Valeria Bilț, *op. cit.*, p. 17.

61 Simion Florea Marian, *op. cit.*, p. 107-108.

62 Florin Valeriu Mureșan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei...*, p. 227.

63 *Ibidem*.

64 Idem, *Familia și condiția femeii...*, p. 150-151.

Aspects regarding the Antenatal Period and the Birth in the Rural World of Transylvania in the second half of the XIXth Century

(Abstract)

The perpetuation of the mankind was the most important task of the woman in order of nature but also of culture; she fills her mission by giving birth. The first year of marriage usually brought the first baby. In the traditional society, the rituals, the magical believes have a very important role; they appear everywhere and in any contexts, but especially in significant events in every person's life: birth, wedding, funeral. The natal believes made of woman's body an endless source of danger. During the pregnancy the woman was preoccupied to respect all the taboos; if they were not respected they could have negative consequences which could have cause even the child's death. Through magical methods and superstition they tried also to determine the unborn child's sex.

Birth was an important moment in a woman's life and at the same time a strict private and feminine act. The main role during birth, in the traditional rural world was still kept by the midwife. Even now magic had its well determined role. If the woman couldn't give birth, if she was in big pains, or any other problem appeared it was solved also through magic. Because of the precarious knowledge and the lack of qualified staff, because of the lack of hygiene or because of the mother's living conditions, child death rate was very big.

During the XIXth century it can be seen that the illegitimate birth keep growing, showing a slow erosion of traditional mentality.

Birth – the first rite of passing – has the role to make the coming-out from the old stage and going-in in the next to be done according to rules imposed by the representation system of community. The customs related to this period make us think to an archaic world whose complexity has been transmitted during the centuries.

